

ASIL İYİYLE İLGİLİ BAZI TEMEL PROBLEMLER

Some Fundamental Problems About The Intrinsic Good

Murad Omay*

ÖZET

İyi, daima felsefi incelemenin bir konusu olmuştur. Felsefenin başlangıcından beri felsefeciler tarafından yapılan en temel ayrımlardan biri, asıl iyi ile ikincil iyi arasındadır. Felsefeciler uzun bir süre nelerin asıl iyiliğe sahip olduğuyla ilgilenmişlerdir. Yakın dönemdeyse onlar, asıl iyinin tanımlanması ve hesaplanması gibi başka problemlerle de ilgilendiler. Bu çalışmada, asıl iyiyle ilgili bazı temel problemleri ve görüşleri genel olarak incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: asıl iyi, ikincil iyi, asli iyi, asli kötü, asıl iyinin tanımlanması, asıl iyinin hesaplanması

ABSTRACT

The good has been always an object of philosophical enquiry. One of the main distinctions made by the philosophers since the beginning of philosophy is between the intrinsic and extrinsic good. Philosophers have been interested for a long time what things have intrinsic goodness. But in the near period, they also deal with other problems such as definition and computation of intrinsic good. In this paper, we will try to briefly examine some of the fundamental problems and the views of intrinsic good.

Key Words: intrinsic good, extrinsic good, intrinsically good, intrinsically bad, definition of intrinsic good, computation of intrinsic good

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Giriş

Hayatta iyi olduğunu düşündüğümüz birçok şey bulunmaktadır. Ama iyi olduğunu düşündüğümüz şeylerin hepsi kendileri iyi olan şeyler midir? Sözel bilgiyi, hakikati, erdemi ve mutluluğu iyi olarak görebiliriz. Ama bunlar acaba sadece kendileri bakımından iyi şeyler midir? Örneğin bilgiyi, hakikati ve erdemi, sadece bizi mutluluğa ulaştırdığı; mutlu olmamıza vesile olduğu için iyi buluyor olamaz mıyız? Eğer böyle düşünürsek, sadece mutluluğun asıl iyi olduğunu, diğerlerininse asıl iyi olmayıp, bizi mutluluğa ulaştırması bakımından iyi olduklarını söyleyemeyiz mi? Ya da varsayalım ki bize, ihtiyaçları olduğu zaman başkalarına yardım etmenin iyi olup olmadığı soruldu. Eğer bir hile olduğundan şüphelenmezsek, “Evet, tabii ki” diyebiliriz. Eğer soran kişi, böyle davranmamızın neden iyi olduğunu sorarsa, başkalarına yardım etmenin onların ihtiyaçlarını karşıladığı için iyi olduğunu söyleyebiliriz. Soran kişinin ısrar ederek, onların ihtiyaçlarının karşılanmasının neden iyi olduğunu sorduğunu düşünelim. Bu durumda, insanların ihtiyaçlarının karşılanmasının onlara mutluluk verdiğini söyleyebiliriz. Karşımızdaki kişi, sınırlanmamızı göze alarak, insanların mutlu olmalarının neden iyi olduğunu sorarsa, bu durumda sadece “Çünkü öyledir.” ya da “mutluluğun kendisi iyidir.” cevabını verebiliriz. Bu noktada şunun farkına varırız ki, bazı şeylerin iyiliği, bizi diğer bazı iyilere götürmesi, onlar için aracı olması, onlara katkıda bulunması ya da daha genel olarak onlarla ilişkisi nedeniyle olabilirken, diğer bazı şeylerin iyiliği ise onların başka bir şeyle ilişkisinden gelmeyebilir, ya da onların iyiliği başka bir şeyden değil kendilerinden kaynaklanabilir. Dolayısıyla, bir asıl, kendinde, kendisi için iyi olandan ya da olanlardan; bir de bu asıl, kendinde iyiye araç olan, katkı sağlayan, asıl iyinin türevi olan iyiden ya da iyilerden bahsedilebilir gibi görünmektedir.

İyiler arasında yapılan, daha sonra çoğunlukla *asıl iyi (intrinsic good)* ve *ikincil iyi (extrinsic good)*¹ olarak adlandırılan bu ayrım, felsefe tarihinin başlangıç dönemlerine kadar gider. Bu ayrımla ilgili ilk görüşler Platon’un diyaloglarında görülebilir.² Aristoteles’teyse bu ayrım daha net olarak ortaya konulur. O, kendisi *uğruna (kharin, heneke)* arzulanan ya da tercih edilen, kendi başına iyi olan şeyler ile kendisi uğruna arzulanan, kendi dışındaki bir şeyle ilişkilendirildiğinde iyi olan şeyler arasında bir ayrım yapar ve sadece kendisi uğruna arzulanan, başka hiçbir şey için arzulanan ve her şeyin onun için arzulandığı bir *nihai iyiden (to ariston, to agathon)* bahseder.³

¹ ‘Intrinsic good’ ve ‘extrinsic good’ kavramları Türkçe ‘içsel iyi’ ve ‘dışsal iyi’ olarak karşılanabilir. Ama böyle bir karşılamamın, bu kavramların, bir şeyin içsel doğasından kaynaklanan değerini ve bir şeyin içsel doğasından kaynaklanmayan değerini çağrıştıracığı için tarafı olacağını düşündüğümüzden tercih etmedik.

² Plato, *Republic*, trans. by Paul Shorey, *Plato in Twelve Volumes, Vols. 5 & 6* içinde, Cambridge, Harvard University Press, 1969, 357b; Plato, *Protagoras*, trans. by W. R. M. Lamb, *Plato in Twelve Volumes, Vol. 3* içinde, Cambridge, Harvard University Press, 1967, 353e., 358a.

³ Aristotle, *Nicomachean Ethics*, çev. W. D. Ross, gözden geçiren J. O. Urmsion, *The Complete Works of Aristotle, Vol II* içinde, ed. J. Barnes, Princeton, Princeton University Press, 6. bsm., 1995,

İyiler arasındaki benzer bir ayrım daha sonra Stoalılarda, amaç olan (*telika*), araç olan (*poiètika*) ve hem amaç hem de araç olan (*telika kai poiètika*) iyiler şeklinde görülür.⁴

Böylece felsefenin erken döneminden itibaren felsefecilerin *asıl (intrinsic)*, *kendinde (in itself)*, *kendi uğruna (for its own sake)* ya da türetilmiş olmayan (*nonderivative*) iyi ile ikincil (*extrinsic*), kendi uğruna olmayan ya da *türetilmiş olan (derivative)* iyi arasında bir ayrım yaptıkları görülebilir. İkincil iyi, asıl iyiyle bir şekilde ilişkisi nedeniyle değerli olup asıl iyi vasıtasıyla açıklanabileceği için onlar özel olarak asıl iyiyle ilgilenmişlerdir. Öte yandan onlar uzun bir süre, asıl iyi kavramının kendisini inceleme konusu yapmadan, onu tanımlamaya çalışmadan, neyin ya da nelerin asıl iyiye sahip olduğuyula; neyin daha iyi, en iyi, kötü, daha kötü, en kötü olduğuyula ilgili, *normatif* ya da *özel* diye adlandırılan⁵ sorulara cevap vermeye çalışmışlardır. Yakın dönemdeyse filozoflar, asıl iyi kavramının nasıl tanımlanabileceği, onun makûl olup olmadığı, asıl iyiliğin nasıl hesaplanabileceği vb. gibi *meta-normatif* ya da *kavramsal* denilen⁶ sorulara da ilgi duymuşlardır. Felsefenin özellikle *Değer Teorisi (Value Theory)*⁷, *Aksiyoloji (Axiology)*⁸, *Aksiyolojik Etik (Axiological Ethics)*⁹ ya da İyi Teorisi (*Good Theory*)¹⁰ adını alan alanının ilgilendiği, geniş olarak *asıl değerle (intrinsic value)*, dar olarak asıl iyiyle ilgili yapılan bir inceleme, belirtilen normatif ve meta-normatif sorulara ve problemlere ilgilendirir. Biz de bu çalışmada, asıl iyiyle ilgili bazı temel problemlerin ne olduğunu ve bu problemlere yönelik bazı temel görüşlerin ne ileri sürdüklerini kısaca ve genel olarak ele almaya çalışacağız.

Sahiplik Problemi

Felsefe tarihinin başlangıcından günümüze asıl iyiyle ilgili olarak filozofların ilgilendiği temel problemlerden biri, *sahiplik problemi* olarak adlandırılabilir. Bu, iyi olan şeylerden hangilerinin asıl iyiye sahip, hangilerininse bizi bu asıl iyiye ya da iyilere götürdükleri için, onunla ya da onlarla ilişkileri bakımından iyi oldukları; neyin ya da nelerin asıl iyiye sahip olduğu sorularını temel alan problemidir.

1094a1-15, 1097a15-20, 1097b22-1098a20.

⁴ Diogenes Laertius, *Lives of Eminent Philosophers*, trans. By. R. D. Hicks, Cambridge, Harvard University Press, 1972, 7.96.

⁵ William Frankena, "Value and Valuation", *Encyclopedia of Philosophy*, 2. bsm., ed. Donald M. Borchert, c. 9, MI, Thomson Gale, 2006, s. 639; Thomas Hurka, "Intrinsic Value", *Encyclopedia of Philosophy*, 2. bsm., ed. Donald M. Borchert, c. 4, MI, Thomson Gale, 2006, s. 719.

⁶ Frankena, "Value and Valuation", s. 639; Hurka, "Intrinsic Value", s. 719.

⁷ Mark Schroeder, "Value Theory", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2012 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/value-theory/>>, [Introduction].

⁸ *A.e.*

⁹ Joel J. Kupperman, "Axiological Ethics", *The Oxford Companion to Philosophy*, ed. Ted Honderich, New York, Oxford University Press, 1995, s. 71.

¹⁰ Thomas Hurka, "Value Theory", *The Oxford Handbook of Ethical Theory*, ed. David Copp, Oxford, Oxford University Press, 2006, s. 357.

Felsefe tarihinde neyin ya da nelerin asıl iyiye sahip olduğuyla ilgili ileri sürülebilecek şeylerin ne olduğu hakkında en geniş listelerden biri Frankena tarafından yapılmıştır. Liste şunlardan oluşur: Hayat, bilinç ve etkinlik; sağlık ve fiziki güç; her türlü ya da belirli hazlar ve tatminler; mutluluk, saadet, memnuniyet vb.; hakikat; bilgi ve her türden doğru kanı, anlayış, bilgelik; güzellik, ahenk, temaşa edilen nesnelerin simetrisi; estetik deneyim; ahlaki olarak iyi eğilimler ya da erdemler; karşılıklı ilişki, sevgi, arkadaşlık, işbirliği; iyilerin ve kötülerin adil dağıtımı; kişinin yaşamının ahengi ve uyumu; güç ve başarıma deneyimi; kendini ifade etme; özgürlük; barış, güvenlik; macera ve yenilik; saygı, onur, itibar vb.¹¹ Listeye Tanrı'yla iletişim vb. gibi dinsel; insan eli değmeyen vahşi bölgeler vb. gibi çevresel iyiler de eklenebilir. Neredeyse bu konuyla ilgilenmiş bütün filozoflar, asıl iyi olarak belirtilen şeylerden birini ya da daha fazlasını düşünmüşlerdir denilebilir. Bunların hepsine değinilmesi mümkün olmasa da, felsefe tarihinde neyin asıl iyiye sahip olduğu konusundaki üç teori yaygınlık bakımından öne çıkar.

Bu teorilerden biri olan *Hazcılık (Hedonism)*, felsefe tarihinde Aristippos, Epikuros, Henry Sidgwick, Jeremy Bentham, John Stuart Mill vd. birçok filozof tarafından az çok farklı biçimlerde savunulmuş görüştür. Onun temel iddiası, *sadece hazın*, haz veren şeylerin, haz içeren deneyimlerin, durumların ve yaşantıların asıl iyiye sahip olduğudur. Hazcı olmayan bir felsefeci, hazzın asıl iyilerden *biri* olduğunu savunabilir ama o, *sadece hazzın asıl iyi olduğunu, hazzın tek asıl iyi olduğunu* savunamaz. Birçok hazcı, sadece hazzın asıl iyi olduğu görüşünü desteklemek için, insan doğasıyla ya da psikolojiyle ilgili benzer bir görüşü de benimser. *Psikolojik Hazcılık (Psychological Hedonism)* olarak adlandırılan bu görüşe göre, insan doğası bu şekilde kurulu olduğunu için insan doğal olarak sadece hazzı ister. Örneğin Jeremy Bentham *Ahlakın ve Yasamanın İlkelerine Giriş* adlı eserinin hemen başında, doğanın insanlığı iki egemenin, haz ve acının yönetimi altına koyduğunu belirtir.¹² J. S. Mill de *Yararlılık* adlı eserinde, insan doğasının, haz ya da hazza giden bir yol olmayan hiçbir şeyi istemeyecek şekilde kurulu olduğundan, istenebilecek tek şeyin haz olduğunu belirtir.¹³ Hazcı düşünürler, insanın sadece hazzı amaç olarak istediği düşüncesinden yola çıkıp, amaç olarak istenen şeyin asıl iyi olduğu düşüncesini de benimseyerek sadece hazzın asıl iyi olduğu sonucuna varır. Bütün hazcılar, sadece hazzın asıl iyi olduğunu kabul etmekle birlikte, hazların doğasına bakışlarına göre, birbirlerinden ayrılırlar. Hazcılığın, bazı felsefeciler tarafından *Basit Hazcılık (Basic Hedonism)* ya da *Nicelikçi Hazcılık (Quantitative Hedonism)* olarak adlandırılan, en önemli savunucusunun Jeremy Bentham olduğu bir türü, sadece hazzın asıl iyi olduğu iddiasına ek olarak, hazlar arasında nitelikçe bir ayrım olmadığını iddia eder. Bu görüşü benimseyenlere

¹¹ William Frankena, *Etik*, çev Azmi Aydın, Ankara, İmge, 2007, s. 162.

¹² Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Batoche Books, Kitchener, 2000, Bölüm I, 1.

¹³ John Stuart Mill, *Utilitarianism*, London, Parker, Son, And Bourn, West Strand, 1863, 2. Bölüm.

göre, hazların niteliklerindeki farklar, onların iyiliğinde hiç bir fark yaratmaz. Örneğin Bentham, haz miktarları eşit olduğunda, bir çocuk oyunu olan *pushpin*'in, şiir kadar iyi olduğunu ileri sürer. Bu bakımdan Nicelikçi Hazcılar, bir etkinliğin ya da yaşantının asıl iyiliğinin, sadece onun içerdiği hazzın miktarına bağlı olduğunu ileri sürer. Hazların miktarının hesabı konusunda Bentham, onun sadece hazzın süresi ve yoğunluğuna bağlı olduğunu düşünür. Hazcılığın diğer türü, en önemli savunucusunun J. S. Mill olduğu, sonradan bazı felsefecilerin *Nitelikli Hazcılık (Qualitative Hedonism)* dediği hazcılıktır. Nitelikçi Hazcılık, sadece hazzın asıl iyi olduğunu kabul etmekte birlikte, hazların tür ya da nitelik bakımından birbirinden ayrıldıklarını ileri sürer. Hazzın niteliğindeki farklar, hazzın iyiliğinde de farklara yol açar. Örneğin zihinsel hazlar, fiziksel hazlardan, sadece bu hazzın türünden dolayı, (içerdikleri hazzın *miktarına* bakılmaksızın) daha iyi olabilir. Örneğin Mill 'yüksek' ve 'alçak' hazlar arasında bir ayırım yapmıştır. O, Bentham tarafından tanımlanmış iki değer olan süre ve yoğunluğa, üçüncü bir özellik ekler. Bu iki niceliksel özellikten ayırarak, Mill kendi üçüncü özelliğini 'nitelik' (*quality*) olarak adlandırır. Bu ayırma göre, doğaları gereği, diğerlerinden daha iyi hazlar vardır. Örneğin, Shakespeare okumanın hazzı, doğası gereği, herhangi bir miktardaki basit hayvani hazdan daha iyidir.¹⁴

Neyin asıl iyiye sahip olduğuyula ilgili felsefe tarihindeki yaygın görüşlerden bir başkası *Arzu Teorileri (Desire Theories)* olarak adlandırılır. Arzu teorileri kişinin hayatında arzu ettiklerini gerçekleştirmesinin iyi olduğunu iddia eder. Bu görüş, ilk bakışta hazcılıkla aynı görülebilir, ondan farklıdır. Eğer kişi hazzı arzuluyor ve haz alıyorsa bu durum, iyi olacaktır ama diyelim ki haz yerine akılcı düşünmeyi arzuluyor ve akılcı düşünüyorsa hazdan başka bir şey iyi olacaktır. Hazcılıkla arzu teorisi arasındaki fark şu örnekle daha açık kılınabilir: Diyelim ki biri, çalışanları tarafından saygı görmeyi arzu ediyor ve saygı gördüğüne inanarak haz alıyor. Ama varsayalım ki yanılıyor ve çalışanları ona saygı duyuyormuş gibi gördükleri halde hiç saygı duymuyorlar. Bu durumda hazcılığa göre, çalışanların o kişiye saygı duymaması, onun hazzını etkilemediğinden onun için kötü değildir. Öte yandan arzu teorisi, o kişi önemli bir arzusunu gerçekleştirememiş olduğundan, bu durumun onun için kötü olduğunu söyleyebilir.¹⁵

Problemlerle ilgili diğer bir yaygın görüş *Mükemmeliyetçilik (Perfectionism)*. Aristoteles, Thomas Aquinas, Hegel, Marx, Nietzsche vd. birçok filozofun konuyla ilgili görüşleri bu üst başlık altından toplanmaktadır. Mükemmeliyetçilik, insan için nihai olarak iyi olanın, onun bir insan varlığı olarak *kendini gerçekleştirme (self-fulfillment, self-realization)* olduğunu ileri sürer. Başka bir deyişle, bu görüşe göre, insan için iyi

¹⁴ James A. Montmarquet, "Hedonism", *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, ed. Robert Audi, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 311; Andrew Moore, "Hedonism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2011 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/fall2011/entries/hedonism/>; Frankena, Etik, s. 154-160.

¹⁵ Hurka, "Value Theory", s. 361-364.

bir hayat sürmek, bir insan varlığı olarak üstün, mükemmel olmaktır. Bazı mükemmeliyetçi görüşler tek bir asıl iyi olduğunu ileri sürerken, bazılarıysa bir asıl iyiler çokluğunu benimser. Bazı teoriler, asıl iyi olarak, felsefi ya da dini bilgiyi görürken, diğer bazıları politik başarı ve sanat yaratımı gibi değerleri tercih eder; başkalarıysa ahlaki erdeme önem verir. Mükemmeliyetçi teorilerin çoğu ‘insan doğası’ kavramına başvurur. İnsan doğasını merkeze alan mükemmeliyetçi teorilerin temel iddiası, herhangi bir doğal varlığın doğasını gerçekleştirmesinin iyi olduğu düşüncesinden yola çıkarak, insan için de iyi olanın, onun doğasında temel olan neyse, onu tamamen gerçekleştirmesidir. Öte yandan bu teoriler de kendi aralarında, insanın doğasında neyin temel olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürerler.¹⁶

Tanım Problemi

Asıl iyile ilgili olarak filozofların ilgilendiği temel problemlerden bir diğeri, *tanım problemi* olarak adlandırılabilir. Bu, ‘asıl iyi’ nin ne olduğu ya da nasıl tanımlanabileceği sorusunu temele alan problemidir.

‘Asıl iyi’ dendiğinde ne kastedildiği sorusunun G. E. Moore’la gündeme geldiği söylenebilir de Moore’dan önce de birçok felsefeci örtük olarak bir asıl iyi kavrayışına sahiptir. Feldman, felsefe tarihinde felsefecilerin asıl iyiyi sekiz farklı şekilde anladığını belirtir.¹⁷ Ona göre *asli iyi (intrinsically good)*, bazı felsefecilerce, *geliştirilemez iyi (the unimprovably good)* olarak görülmüştür. O, Platon’un *Philebos*’unda ve Aristoteles’in *Nikomakhoşa Etiği*’nde bunun izlerini görür. Aristoteles, o iyiye sahip olduğunda, başka bir şeyin eklenmesiyle hayatı daha iyi kılamayacak iyiyi aradığını söyler ve *iyi hayatın, mutluluğun (eudaimonia)*, diğer iyi şeyler arasında sayılmadığını, onun hiçbir eksiği olmayan, geliştirilemez iyi olduğunu belirtir.¹⁸

İkinci olarak asli iyi, bazı felsefecilerce *en nihai iyi (the most final good)* olarak görülmüştür. Bu düşünce Aristoteles’te bulunabilir. Aristoteles’e göre nihai iyi her zaman kendisi için tercih edilir ve asla başka hiçbir şey için tercih edilmez.¹⁹

Üçüncü olarak, asli iyi, *kayıtsız şartsız iyi (the unqualifiedly good)* olarak görülmüştür. Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*’ndeki *iyi istemeyi (good will)* tartıştığı kısımda, iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünemeyeceğini belirtir.²⁰

¹⁶ Hurka, “Value Theory”, s. 363-367; Johan Brännmark, “Good, The”, Encyclopedia of Philosophy, *Encyclopedia of Philosophy*, 2. bsm., ed. Donald M. Borchert, Vol. 4, MI, Thomson Gale, 2006, s. 152.

¹⁷ Fred Feldman, “Hyperventilating About Intrinsic Value?”, *The Journal of Ethics*, 2, 1998, s. 341-343.

¹⁸ Aristotle, *a.g.e.*, 1097b14-20.

¹⁹ Aristotle, *a.g.e.*, 1097a25-1097b6; Nicholas Bunnin & Jiyuan Yu, “Value, intrinsic”, *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*, Oxford, Blackwell Publishing, 2004, s. 721.

²⁰ Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. Ioanna Kuçuradi, 5. bsm., Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 2013, s. 8.

Dördüncü olarak asli iyi, bazı felsefeciler tarafından, *doğru/uygun asıl sevginin nesnesi (the object of correct intrinsic love)* olarak görülmüştür. Bu Franz Brentano'nun fikridir. *Ahlaki Doğru ve Yanlış Hakkındaki Bilgimizin Kökeni*²¹ nde o, sevginin ona uygun olanla ilişkilendirildiğinde *iyi* olarak adlandırıldığını belirtir.²¹ Daha genel olarak, Brentano, C. D. Broad, W. D. Ross, A. C. Ewing ve diğer bazı felsefecilerin asıl iyiyi tanımlarken *doğruluk, uygunluk (correctness)* kavramına dayandıkları söylenebilir. Böylece bazı felsefecilere göre asıl iyi, kendisi için istenen belirli türde duygulara ya da arzulara uygunluk olarak görülür.²²

Beşinci olarak asli iyi, kendi *asıl içsel doğası (intrinsic nature)* nedeniyle iyi olan olarak görülür. Bu, Moore tarafından ileri sürülmüştür. Moore'un asıl iyiyi, bir şeyin sadece kendi içsel niteliklerinden kaynaklanan iyiliği olarak düşündüğü söylenebilir. Böyle bir görüşe göre asıl iyi, başka şeylerle ilişkisi nedeniyle değil, sadece ve sadece kendi içsel doğası nedeniyle iyi olan şeydir.²³

Altıncı olarak asli iyi, *mutlak yalıtımda varolduğu durumda bile iyi* olarak görülür. İyiyle ilgili analizinde Moore, asıl iyilik kavramının ne olabileceğinin söylenebilmesi için bir *yalıtma testi* önerir. O bize, asıl iyi olup olmadığını düşündüğümüz şeylerin *mutlak yalıtımla (absolute isolation)* var olduklarını düşünmemizi ve onların bu şekilde asıl iyi olup olmadıklarını yargılarımızı söyler. Örneğin hazzın bir asıl iyi olup olmadığını sorduğumuzu düşünelim. Bu durumda Moore'un testine göre, hazzı diğer her var olandan yalıtırmamız ve sadece hazzın olduğu, başka hiçbir şeyin olmadığı bir dünyayı düşünmemiz gerekir. Daha sonraysa böyle bir dünyanın, diyelim ki, bilgi, sevgi, güzellikten alınan estetik beğeni ve erdemler vb. gibi diğer bazı şeylerin olduğu ama daha az hazzı sahip bir dünyaya tercih edilip edilmediğini sormamız gerekir. Moore, bunun tercih edilmeyeceğini belirterek sadece hazzı bir asıl iyi olarak görmez. O, bilgi, sevgi, güzellikten alınan hoşlanma ve ahlaki niteliklerin olmadığı, sadece hazzın var olduğu bir dünyanın daha az hazzın olduğu ama bu tür şeylere de sahip bir dünyadan daha iyi olduğunu söylemeyi saçma bulur.²⁴

Yedinci olarak asli iyi, *bozulmaz iyi (the incorruptibly good)* olarak görülür. Roderick Chisholm, "Objectives and Intrinsic Value" adlı eserinde, bir durumun, meydana geldiği her mümkün dünyada iyi oluyorsa; bu anlamda zorunlu olarak iyiye, asli iyi

²¹ Franz Brentano, *Origins of Our Knowledge of Right and Wrong*, ed. by Roderick M. Chisholm; trans. by Roderick M. Chisholm and Elizabeth Schneewind, London, Routledge & Kegan Paul, 1969, p. 11.

²² Zimmerman, M. J., "Intrinsic vs. Extrinsic Value", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/win2010/entries/value-intrinsic-extrinsic/>, 2; Noah M. Lemos, "Value", *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, 2. bsm., ed. Robert Audi, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 948.

²³ G. E. Moore, *Philosophical Studies*, London, Routledge & Kegan Paul, 1960, s. 260.

²⁴ G. E. Moore, *Principia Ethica*, Cambridge, Cambridge University Press, 2. bsm., 1922, s. 92-96, 187-189; Zimmerman, "Intrinsic vs. Extrinsic Value", 2; Hurka, "Intrinsic Value", s. 719.

olduğunu ileri sürer.²⁵ Kant da benzer fikre sahip görünmektedir. İyi İstemeyle ilgili argümanında, diğer şeylerin (zeka, cesaret) genellikle iyi olduğunu ama bazı durumlarda iyi olamayacaklarını; öte yandan İyi İstemenin ne olursa olsun iyi olduğunu, onun iyiliğinin “bozulmaz” olduğunu söyler görünür.²⁶

Sekizinci olarak asli iyi, *var olması gereken* ya da *kendi uğruna var olması gereken* olarak görülür. Chisholm “On the Defeat of Good and Evil” adlı yazısında bu fikri destekler görünür.²⁷

Bütün bu farklı tanımlar bağlamında asıl iyi, ayrıca *kendinde iyi* (*good in itself*), *araçsal-olmayan iyi* (*non-instrumental good*), *nihai iyi* (*final good*) vb. gibi farklı terimlerle de belirtilmiştir.²⁸ Bütün bu tanım ya da kavrayışların tek bir kavrama yönelik mi olduğu, yoksa bunlardan en azından bazılarının farklı kavramlarla ifade edilmesi gerekip gerekmediği de tartışma konusudur. Örneğin, “İyilikteki İki Ayrım” adlı makalesinde Christine Korsgaard, içsel niteliklerinden dolayı değere sahip olan şeyi *asıl iyi* (*intrinsic good*) olarak, kendi uğruna amaçlanan şeyi ise *nihai iyi* (*final good*) olarak adlandırmanın doğru olacağını ileri sürer.²⁹

Makullük ya da Meşruluk Problemi

Asıl iyiyle ilgili olarak filozofların ilgilendiği başka bir problem, *makullük ya da meşruluk problemi* olarak adlandırılabilir. Bu sorun, ‘asıl iyi’ diye bir kavramın makul olup olmadığını soru konusu eder.

Felsefe tarihinde birçok felsefeci, örtük olarak ya da hakkında görüş ileri sürerek asıl iyi kavramını benimsemiş gibi görünmektedir. Bu bakımdan birçok felsefecinin benimsediği görüşlerden biri ‘asıl iyilik’ kavramının makul olduğudur.

Öte yandan az sayıda olmakla birlikte, felsefe tarihinde asıl iyi kavramıyla ilgili bazı şüphelerin ve eleştirilerin olduğu da görülmektedir. Bu eleştirilerden biri *Bilişselci-olmayan Teoriler* (*Non-Cognitivist Theories*) denilen görüşleri savunan filozoflar tarafından, diğeri pragmatist filozoflar tarafından yapılmıştır. Asıl iyi kavramıyla ilgili eleştirilerin biri, onun, şeylerin içsel ya da ilişkisel bir niteliğinden kaynaklandığı kabulüne yöneltilir. 20.yy.’in başında bu kabule karşı eleştirilerin ilk dile getirilişlerinden biri, Axel Hägerström’den gelir. O kendi görüşünü *değer hiççiliği* (*value nihilism*) olarak adlandırsa da daha sonra onun görüşü, değer ya da iyiyle ilgili olarak, *bilişselci-olmayan teoriler* olarak adlandırılan teorilerin içine konular. Bu görüşü savunan felsefeciler, asıl iyinin, bir şeyin herhangi bir niteliği olduğu kabulüne karşı çıkar. Onlar değerın nesnenin kendisinden değil, öznenen kaynaklandığını ileri

²⁵ Feldman, *a.g.e.*, s. 343.

²⁶ Kant, *a.g.e.*, s. 8-9.

²⁷ Feldman, *a.g.e.*, s. 343.

²⁸ Zimmerman, “Intrinsic vs. Extrinsic Value”, 2.

²⁹ Christine M. Korsgaard, “Two Distinctions in Goodness”, *The Philosophical Review*, Vol. 92, No. 2, 1983, s. 169.

sürerek, herkes için kendisi bakımından değerli olan şey olarak asıl iyi düşüncesini reddederler.³⁰

Asıl iyi düşüncesiyle ilgili başka bir tür eleştiri de *pragmatizm* teorisinden, özellikle onun John Dewey tarafından geliştirilen türünden gelir. Dewey, *amaç olarak iyi* ile *araç olarak iyi* arasındaki keskin ayrımı eleştirir. O, amaçları, çatışan arzulara araçlar olarak benimsediğimizi ya da terk ettiğimizi ileri sürer. Belirli bir bağlamda amaç olan, başka bir bağlamda araçtır. Bu bakımdan amaç olarak iyilerin ve araç olarak iyilerin genel geçer, zamansız bir listesini önermek ya da aramak ona göre bir hatadır.³¹

Taşıyıcılık Problemi

Asıl iyiyle ilgili diğer bir problem, *taşıyıcılık problemi* olarak adlandırılabilir. Bu sorun, hangi tür var olanların asıl iyiye sahip olabileceğini, hangi tür var olanların asıl iyinin taşıyıcısı olduklarını temel olarak soru konusu eder.

Bu problemle ilgili temel görüşlerden biri, taşıyıcılık konusunda tekçi bir yaklaşımdır. Bu görüş, asıl iyinin tek bir taşıyıcısı olduğunu ileri sürer. Onlar asıl iyiye sahip olabilecek tek bir tür şey olduğunu düşünürler. Örneğin W. D. Ross³² ve Chisholm'a göre asıl iyinin sadece tek bir taşıyıcısı olabilir.³³ Tekçi yaklaşım da kendi içinde, bu taşıyıcının ne olduğu konusundaki görüşlere göre ayrılır. En genel görüş, durumların asıl iyinin taşıyıcısı olduğudur. Örneğin, hazın iyi olduğunu söylemek, birisinin haz alma durumunun iyi olduğunu söylemektir. Fakat bazı felsefeciler, asıl iyinin taşıyıcısı olarak nesnelere görürler. Örneğin Kant, asıl iyinin temel taşıyıcısının kişiler olduğunu söyler görünmektedir.³⁴

Öte yandan taşıyıcılık problemiyle ilgili çoğulcu yaklaşım, birden fazla türde şeylerin asıl iyiye sahip olabileceğini ileri sürer. Örneğin Moore böyle bir görüşte görünür. O bazen tikel şeylerin asıl iyiye sahip olduğunu; bazen tikel şeylerin (ya da onların niteliklerinin) farkındalığının asıl iyiye sahip olduğunu; bazen tikel şeylerin varoluşlarının asıl iyiye sahip olduğunu; bazen tikel şey türlerinin asıl iyiye sahip olduğunu; bazen de tikel şey durumlarının asıl iyiye sahip olduğunu belirterek, taşıyıcılık konusunda çoğulcu bir yaklaşım sergiler.³⁵

³⁰ Zimmerman, "Intrinsic vs. Extrinsic Value", 3.

³¹ Zimmerman, "Intrinsic vs. Extrinsic Value", 3; Noah M. Lemos, "Value Theory", *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, 2. bsm., ed. Robert Audi, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 950.

³² W. D. Ross, *The Right and the Good*, Oxford, Oxford University Press, 2007, s. 112-113.

³³ Toni Rønnow-Rasmussen & Michael J. Zimmerman, (eds.), "Introduction", *Recent Work on Intrinsic Value*, Dordrecht, Springer, 2005, s. xxvi- xxvii.

³⁴ Hurka, "Intrinsic Value", s. 719.

³⁵ Moore, *Principia Ethica*, s. 3, 195, 196; Moore, *Philosophical Studies*, s. 260.

Nicelik Problemi

Asıl iyiyle ilgili diğer bir problem, *nicelik problemi* olarak adlandırılabilir. Bu sorun, sadece tek mi, yoksa birden fazla mı asıl iyi olduğunu sorusunu temele alır.

Asıl iyi diye bir kavramın olmadığını ileri süren, daha önce belirttiğimiz görüşler dışarıda bırakıldığında, bu problemle ilgili iki temel görüş olduğu söylenebilir. Bunlardan biri olan *Değer Tekçiliği (Value Monism)* görüşünü savunanlar, neyin asıl iyiye sahip olduğu konusunda farklı düşünebilseler de, sadece bir tek asıl iyiye sahip olan şey olduğunu ileri sürerler. Örneğin Epikuros, Bentham ve J. S. Mill gibi bazı felsefeciler, yalnızca hazzın asıl iyi olduğunu söyler. Aristoteles onun sadece, erdemli gerçekleştirmiş akli etkinlik olduğunu ileri sürer. Augustinus ve Thomas Aquinas, asli iyi olanı Tanrı'yla iletişim olarak görür. Spinoza, bilginin; Nietzsche, gücün asıl iyi olduğunu savunur.

Öte yandan *Değer Çokçuluğu (Value Pluralism)* görüşünü savunanlar ise birden fazla asıl iyiye sahip olan şeyin olduğunu düşünürler. Platon, G. E. Moore, W. D. Ross, F. Brentano, N. Hartmann ve M. Scheler bu düşünceyi benimsemiş olan filozoflardan bir kaçıdır. Çokçular da kendi içlerinde asıl iyi olan şeylerin neler olduğu konusunda ayrılırlar. Genellikle *hakikat, ahlaki iyilik ve güzellik* üçlüsü birçok filozof tarafından asıl iyi olarak görülür. Birçok filozofun listesinde; hakikat, bilgi, güzellik, estetik deneyim, erdem, haz, sevgi, arkadaşlık, adalet, özgürlük, kendini gerçekleştirme gibi iyilerden iki ya da daha fazlası bulunur. G. E. Moore, belli hazlara, güzellik, estetik deneyim ve bilgiye önem verir. W. D. Ross'un listesi G. E. Moore'la hemen hemen aynıdır; ama Ross güzelliği dışarıda bırakır ve listeye ahlaki erdemler ile mutluluğun liyakate göre olmasını ekler.³⁶

Karşılaştırma ya da Kıyaslama Problemi

Asıl iyi ile ilgili diğer bir temel problem, *karşılaştırma ya da kıyaslama problemi* olarak adlandırılabilir. Bu sorun, birden fazla asıl iyi varsa onların karşılaştırılabilir ya da kıyaslanabilir olup olmadıklarını, eğer öyleyse bunun nasıl yapılabileceğini soru konusu eder. Eğer birden fazla asıl iyi varsa, bunlar karşılaştırılabilir ya da kıyaslanabilir mi? Eğer öyleyse bu kıyaslama ya da karşılaştırma nasıl yapılabilir?

Genel olarak değer bağlamında tartışılan bu probleme yönelik temel iki görüşün olduğu söylenebilir. Bu görüşlerden biri, *Değerin Karşılaştırılabilirliğini ya da Kıyaslanabilirliğini (Value Commensurability, Value Comparability)* ileri süren görüş ya da görüşler bütünüdür. Felsefe tarihinde birçok felsefeci, kıyaslanmanın nasıl yapılacağı konusunda farklı görüşler ileri sürseler de değerler ya da iyiler arasında bir kıyaslanmanın ya da karşılaştırmanın söz konusu olduğunu kabul eder.

Diğer görüş ise, *Değer Karşılaştırılamazlığı ya da Kıyaslanamazlığı (Value Incommensurability, Value Incomparability)* olarak isimlendirilen, iyilerin ya da bazı iyile-

³⁶ Zimmerman, "Intrinsic vs. Extrinsic Value", 1; Frankena, *Etik*, s. 154-164; Lemos, "Value Theory", s. 949-950; Frankena, "Value and Valuation", s. 639.

rin karşılaştırılmaz ya da birbiriyle kıyaslanamaz olduğunu ileri süren görüş ya da görüşler bütünüdür. Örneğin, W. D. Ross, *Etiğin Temelleri* isimli eserinde haz ile erdemin iyiliğinin karşılaştırılmasının mümkün olmadığını ileri sürer. Sadece bir tek asıl iyi olduğunu savunan Tekçiler de genel olarak iyilerin kıyaslanamayacaklarını savunurlar. Onlara göre örneğin 2 birim haz ve 1 birim bilgi içeren bir durum ile 1 birim haz ve 2 birim bilgi içeren bir durumu birbiriyle kıyaslamamız mümkün değildir.³⁷

Hesaplama Problemi

Asıl iyi ile ilgili başka bir temel problem, *hesaplama problemi* olarak adlandırılabilir. Bu, bir şeyin iyiliğinin nasıl hesaplanabileceği sorusunu temel alan sorundur. Felsefeciler sadece bir şeyin iyi olup olmadığını değil, ne kadar iyi ya da kötü olduğunu bilmek isterler.

Felsefe tarihinde, iyilerin ya da daha geniş olarak bir şeyin değerinin nasıl hesaplanabileceğiyle ilgili temel olarak iki farklı görüşün olduğu söylenebilir. Bunlardan biri olan *Değer Atomculuğu* (*Value Atomism*) görüşü savunan felsefecilere göre, bir bütünün değeri ya da iyiliği, onun parçalarının değerlerinin ya da iyiliklerinin bir şekilde toplamıdır. Bazı felsefeciler bu parçalar toplamını basit ya da yalın bir toplam olarak alırlar. Öte yandan bazı felsefeciler, bir bütünün iyiliğinin onun parçalarının toplamı olduğunu düşünseler de bunun sadece yalın toplam olmadığını ileri sürerler. Onlar, A, B ve C, D'nin parçalarıysa, bu toplamın yalın toplamdan daha karmaşık olarak A+B+C'nin yanında, A-ve-B, A-ve-C ve B-ve-C'yi de içermesi gerektiğini iddia ederler.³⁸

Atomculuğa karşıt olan diğer görüş ise, *Değer Bütüncülüğü* (*Value Holism*) olarak isimlendirilir. Bu görüşü savunanlara göre, bir bütünün değeri ya da iyiliği, onun parçalarının değerlerinin ya da iyiliklerinin toplamından fazlası ya da azı olabilir. Bütüncülük fikrinin izleri Brentano'da, hatta belki de Thomas Aquinas'da görünse de bu fikri açık olarak formüle etmiş ilk felsefeci G. E. Moore gibi görünmektedir. Moore, "organik birlikler ilkesi" ("*principle of organic unities*") adlı düşüncesiyle, bileşik bütünlüklerin asıl iyiliğinin belirlenmesi için kolay bir formül olmadığını iddia eder. Bu ilkeye göre bir bütünün değeri, onun parçalarının değerlerinin toplamıyla aynı değildir. Kendi başlarına az değeri olan durumlar, birleştiklerinde önemli bir değer oluşturabilirler. Asıl iyi bir parça, parçası olduğu bütünün değerini düşürebilir ya da kötü bir parça, parçası olduğu bütünün değerini yükseltebilir. Moore, organik birlik örneği olarak, güzel bir nesnenin farkındalığını vererek, farkındalığın ve nesnenin her birinin, eğer varsa, küçük bir asıl iyiye sahip olduğu halde bütünün büyük bir asıl iyiye sahip olduğunu söyler. O, daha önceden bahsettiğimiz *yalıtma testi* sonucunda, güzel bir tablonun onu herşeyden, ona bakan gözlerden yalıtılarak düşündüğümüzde

³⁷ Zimmerman, "Intrinsic vs. Extrinsic Value", 5.

³⁸ Zimmerman, "Intrinsic vs. Extrinsic Value", 5.

değersiz olduğu düşüncesinden, tablonun değerinin, o tabloya bakarak haz alanların da dâhil olduğu organik bir birlik olduğu sonucunu çıkarır. Moore'un organik birlikler görüşü diğer birçok felsefeci tarafından benimsenmiştir. C. D. Broad, organik birlikler düşüncesini, başka birçok durumda da kendini gösteren daha genel bir durumun bir türü olarak alır. Örneğin ikisi de hoş olan iki ton, kakafonik bir kombinasyon oluşturabilirler. Ya da her biri tek başına belirli bir derecede lezzetli olan şeylerin birleşmesinden parçalarının lezzetlerinden çok daha lezzetli bir şey ortaya çıkabilir. Bütüncülüğü savunanlar, kendi görüşlerini desteklemek farklı örneklere başvururlar. Bunlardan biri, acı çekebilene bir varlığa zarar vermenin kötü olması ama bunu yaparken haz almanın çok daha kötü olması örneğidir. İkinci durum, ilk duruma ek olarak haz almayı içermekle, dolayısıyla basit toplam yapıldığında daha iyi olabileceği halde, ilk duruma göre daha iyi değil daha kötü görünmektedir.³⁹

Geçişlilik Problemi

Asıl iyi ile ilgili problemlerden bir diğeri, *geçişlilik problemi* olarak adlandırılabilir. Bu sorun, iyiler arasında bir geçişlilik olup olmadığını sorgular.

Bu problemle ilgili de iki temel görüş ya da görüşler grubunun olduğu söylenebilir. Felsefe tarihinde uzun zaman boyunca, üzerinde tartışılmadan kabul edilmiş görüşlerden biri, *Değerin Geçişliliği (Transitivity of Value)* görüşüdür. İyi bağlamında bu görüş, B, A'dan iyi, C de B'den iyi ise, C'nin A'dan iyi olması gerektiğini ileri sürer. Bu, başka bir deyişle, *asli olarak iyi (intrinsically good)* olanın, *asli olarak tarafsız/nötr (intrinsically indifferent)* olandan; asli olarak tarafsız/nötr olanın da *asli olarak kötü (intrinsically bad)* olandan *asli olarak daha iyi (intrinsically better)* olduğu görüşüdür.⁴⁰ Yaygın olarak benimsenen bu görüşü ilk dile getirenin Aristoteles olduğu söylenebilir. Aristoteles'e göre A'nın B uğruna istenmesi, arzulanması demek, B'nin A'dan daha iyi, olması demektir. C'nin de B uğruna istenmesi, C'nin B'den daha iyi olması demektir. Ona göre uğruna olma ilişkisi asimetrik olduğundan, A, B uğruna; B, C uğruna; C de A uğruna arzulanamaz.⁴¹

Öte yandan *Değerin Geçişsizliği (Intransitivity of Value)* ya da geçişsiz olabileceği düşüncesi ise, yakın dönemde ortaya çıkan diğer görüştür. Roderick Chisholm ve Ernest Sosa, 1956 yılında yayımlanan "On the Logic of 'Intrinsically Better'" isimli çığır açıcı makalelerinde bu olasılığı dile getirmişlerdir.⁴²

³⁹ Moore, *Principia Ethica*, Bölüm 1, § 18-21; Zimmerman, "Intrinsic vs. Extrinsic Value", 5; Hurka, "Intrinsic Value", s. 719-720; Lemos, "Value", s. 949; Korsgaard, "Good, Theories of the", 2; Alan Thomas, "Values", *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Version 1.0, London and New York, Routledge, 1998.

⁴⁰ Rønnow-Rasmussen & Zimmerman (eds.), *a.g.e.*, s. xxvii.

⁴¹ Aristotle, *a.g.e.*, 1094a10-15; 1097a15-20.

⁴² Rønnow-Rasmussen & Zimmerman (eds.), *a.g.e.*, s. xxviii.

Sonuç

Felsefe tarihinde asıl iyiyle ilgili incelemelerin çok eskilere gittiğini; felsefecilerin uzun bir süre, asıl iyi kavramının kendisini inceleme konusu yapmadan, onu tanımlamaya çalışmadan, neyin ya da nelerin asıl iyiye sahip olduğuyla ilgili görüşler ortaya koymaya çalıştıklarını ama zamanla, örtük olan kabul edilen düşüncelerin de soru konusu edilmesiyle asıl iyiyle ilgili problemlerin arttığı görülmektedir. Bu çalışmada, asıl iyiyle ilgili bu temel problemleri sınıflandırarak, onların hangi sorulara cevap aradıklarını ve bu problemlere yönelik bazı temel görüşlerin neler olduğunu kısaca ve genel olarak incelemeye çalıştık.

Kaynakça

Aristotle, *Nicomachean Ethics*, çev. W. D. Ross, gözden geçiren J. O. Urmson, *The Complete Works of Aristotle, Vol II* içinde, ed. J. Barnes, Princeton, Princeton University Press, 6. bsm., 1995.

Bentham, J., *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Batoche Books, Kitchener, 2000 [1781].

Brännmark, J., “Good, The”, *Encyclopedia of Philosophy*, 2. bsm., ed. Donald M. Borchert, c. 4, MI, Thomson Gale, 2006, s. 150-153.

Bunnin, N. & Yu, J., “Value, intrinsic”, *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*, Oxford, Blackwell Publishing, 2004, s. 721.

Diogenes Laertius, *Lives of Eminent Philosophers*, trans. By. R. D. Hicks, Cambridge, Harvard University Press. 1972.

Feldman, F., “Hyperventilating About Intrinsic Value?”, *The Journal of Ethics* **2**, 1998, s. 339-354.

Frankena, W., “Value and Valuation”, *Encyclopedia of Philosophy*, 2. bsm., ed. Donald M. Borchert, c. 9, MI, Thomson Gale, 2006, s. 636-641.

Frankena, W., *Etik*, çev. Azmi Aydın, Ankara, İmge, 2007.

Hurka, T., “Intrinsic Value”, *Encyclopedia of Philosophy*, 2. bsm., ed. Donald M. Borchert, c. 4, MI, Thomson Gale, 2006, s. 719-720.

Hurka, T., “Value Theory”, *The Oxford Handbook of Ethical Theory*, ed. David Copp, Oxford, Oxford University Press, 2006, s. 357-379.

Korsgaard, C. M., “Two Distinctions in Goodness”, *The Philosophical Review*, Vol. 92, No. 2, 1983, s. 169-195.

Korsgaard, C. M., “Good, Theories of the” *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Version 1.0, London and New York, Routledge, 1998.

Kupperman, J. J., “Axiological Ethics”, *The Oxford Companion to Philosophy*, ed. Ted Honderich, New York, Oxford University Press, 1995, s. 71.

Lemos, N. M. “Value”, *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, 2. bsm., ed. Robert Audi, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 948-949.

Lemos, N. M., “Value Theory”, *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, 2. bsm., ed. Robert Audi, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 949-950.

Mill, J. S., *Utilitarianism*, London, Parker, Son, And Bourn, West Strand, 1863.

Montmarquet, J. A., “Hedonism”, *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, ed. Robert Audi, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 364-365.

Moore, A., “Hedonism”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2011 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2011/entries/hedonism/>>.

Moore, G. E., *Principia Ethica*, Cambridge, Cambridge University Press, 2. bsm., 1922.

Moore, G. E., *Philosophical Studies*, London, Routledge & Kegan Paul, 1960.

Schroeder, M., "Value Theory", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2012 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/value-theory/>>.

Thomas, A., "Values", *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Version 1.0, London and New York, Routledge, 1998.

Zimmerman, M. J., "Intrinsic vs. Extrinsic Value", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2010/entries/value-intrinsic-extrinsic/>>.

Plato, *Protagoras*, trans. by W. R. M. Lamb, *Plato in Twelve Volumes Vol. 3* içinde, Cambridge, Harvard University Press, 1967.

Plato, *Republic*, trans. by Paul Shorey, *Plato in Twelve Volumes, Vols. 5 & 6* içinde, Cambridge, Harvard University Press, 1969.

Rønnow-Rasmussen, Toni & Zimmerman, Michael J. (eds.), "Introduction", *Recent Work on Intrinsic Value*, Dordrecht, Springer, 2005.

